

Profet mjez črjopami

Tak praji Knjez profetej Jeremiji: „Dži a kup sebi hlinjany karan pola hornčerja z někotrymi staršimi luda a ze staršimi měšnikow a dži won do doła Ben Hinnom, kiž je před črjopowymi wrotami, a předuť tam słowa, kotrež tebi praju.“ Jeremija 19,1–2

Profet Jeremija bě wurjadna postawa židowskich stawiznow, kotryž běše žiwy w času wokoło lěta 600 do Chrystusa. Južny džěl Israela z Jerusalemom bě tehdy małe, bjezwuznamne kralstwo, kotrehož wobstaće bě sylnje wohrožene. Z wuchoda měřjachu so Babylonscy mócnarjo na kraj a chcychu sej jón podćisnyć. Židowsky kralojo nadžijachu so na to, zo budže jim Egyptowska pomhać. W tutym času předowaše Jeremija njebojaznje Bože słowo. Znata je jeho móčna namołwa: „Ow krajo, krajo, krajo, słuchaj na słowo Knjeza!“ Tola kraj njesłuchaše na Bože słowo. Wěra do Boha změša so z wěru do Baala, orientalskeho boha płódnošće, štož běše ze spodziwnymi, nješwarnymi ritualemi zwjazane.

Jedneho dnja dyrbyeše sej Jeremija w Božim nadawku karan kupić a sej k temu předstejićerjow z města Jerusalema a z tamnišeho templa sobu wzać. Z karanom w ruce džěše z honoracijami města a wosady k cyhelskim wrotam. Blisko wrotow džělaču cyhelernje a hornčernje, kotrež swoje črjopy před wrotami wotsypachu. Před wrotami rozbi Jeremija karan. Črjopy ležachu na zemi a změšachu so z tamnymi wotpadkami. Profet předowaše mužam, kotřiž běchu z nim šli: „Tak praji Knjez: Kaž budže hornčerjowe sudobje rozlamane, tak zo njemóže zaso cyłe być, tak chcu ja rozlamać lud a město.“ Jeremija wěšćeše dobyće Babylonskich wójskow nad Jerusalemom a připowědži zničenje města a templa.

Jeremijowe słowa so dopjelnichu. Katastrofa, kotruž běše wěšćit, zastupi w lěce 586 do Chrystusa. Tehdy přińdže Nebusaradan, rozkazowar Nebukadnecarjoweho wójska, před Jerusalem. Wojacy twarjachu nasyp wokoło města a njeprěpušćichu ani ludźi ani twory. Skónčnje wudyri w Je-

rusalemje wulki hłód. Po wjacorych nadběhach so město zdoby. Nětko spalichu wojacy židowski templ, kralowski palast a wšitke chěže w Jerusaleme. Wjetšina wobydlerjow deportowaše so do Babylo- na. Karan běše rozbity do tysac džělow.

Što přińdže na naš kraj? Pónđže wšo přeco tak dale kaž dotaj? Abo měřja so tež na Němsku katastrofy bibliskeho rozměra? W zwisku z krizu europskich pjenjez so wo wšelakich móžnosćach řeči, mjez druhim wo tym, zo so cyły system sypnje. Tež w zwisku z přeměnenjom wjedra nastajeja so wšelake prognozy. My njedyrbjeli so džiwać, hdy bychy tež na naš kraj katastrofy přišli. Přejara stej so lud a kraj wotwobročioj wot Boha, přejara spaduje dowěra do Boha. Što přińdže, to njewěmy.

My sej katastrofy njeprějemy, so za nimi nježedžimy. Ale namołwu k nawróteť k Bohu mamy slyšeć: „Ow krajo, krajo, krajo, słuchaj na słowo Knjeza!“

Jeremija je zničenje Jerusalema přežiwił. Jemu so dowoli, zo smě w měsće wostać. Tež po katastrofje njezakónči swoje profetiske skutkowanje. Tym, kiž běchu do Babylo- na wotwjedzeni, napisa rjany list, w kotrymž jich namołwješe, zo bychy sej domy twarili, zahrody založili a džěci plodžili. „Pytajće teho města lěpše a modlće so za nje“, jich napominaše. To hižo njeběchu twjerde wobskóržby, ale słowa trošta a pozbudženja. Skónčnje wěšćeše Jeremija, zo wotzamknje Bóh nowy zwjazk ze swojim ludom, štož so po lěstotkach z Jezusom Chrystom tež spjelni.

Profet Jeremija měješe předować sudženje Bože nad wšitkim hrěchom, ale tež Božu hnadu a lubosć. Woboje płaci tež nam: Boži zakon a jeho ewangelij.

Jan Malink

Foto: wosada Bukeyy

Nowy zwón w Bukecach z lěta 2010 napomina kraj, zo by słuchał na Bože słowo.

Leonardo da Vinci

Lube džěci, što z was drje njeby znał mjeno sławneho wumělca Leonarda da Vincija? Mnozy z nas maja drje hnydom jednu z jeho sławnych mólbow před wočomaj, kaž na příklad „Monu Lisu“, kotraž je w Louvre w Parisu wustajena, abo mólbou „Bože wotkazanje“, kotruž móžeš w cyrkwi Santa Maria delle Grazie w Mailandže wobdžiwać. Wot tuteje mólbou eksistuje tójšto kopijow. Něhdy pyšeše reprodukija

mnohe „dobre stwy“ tež serbskich swójbow. Jara znata je tež jeho skica wo porcijach čłowjeka, vitruvianski čłowjek.

Džensa so praji, zo běše Leonardo da Vinci ženij, přewšo mudry, nadarjeny a mnohostronsce zdžěłany čłowjek. Njeskutkowaše jenož jako moler a architekt, ale běše tež inženjer, mechanikar a filozof.

Sće pak tež wědzeli, zo je Leonardo da Vinci tehorunja fabule napisal? Jednu z nich móžeće tu čitać.

Mrowja a pšěńčne zornjatko

Běše něhdy pšěńčne zornjatko, kotrež běše po žnjach samelutke na polu ležo wostało. Čakaše njesćerpnje na deščik, zo by so

do škitaceje pódy wróciło.

Běše pak tež mrowja, kotraž pytaše pilnje za cyrobu, zo by swoje sklady za zymu pjelnila. Jako zornjatko wuhlada, sej je hnydom na chribjet zběhny, zo by je z wulkej prócu a napinanjom k swojemu mrowišću donjesła.

Mrowišćo bě chětro zdalene, mrowja nošeše a nošeše, zornjatko bu jej čěše a čěše, tak zo mrowja hdys a hdyš wša mučna zastona. To so nadobo zornjatko mrowje woprašaja: „Mrowička, čehodla mje tu ležo njewostajiš?“ Mrowja wotmołwi: „Hdyž wostaju tebje ležo, to njezmějemy w našim skladže dosć cyroby za zymu. Nas je wjele mrowjow a kóždaj ma tak wjele, kaž namaka, do našeho sklada nosyć.“

„Njejsym pak k temu stworjene, zo by mje ze swojimi sotrami jednorje zjědła“, znaprěciwi jej na to zornjatko. „Hlej, sym symješko poľne žiwjenskich mocow, sym k temu postajene, ze se bje nowu rostlinu narosć dać. Poskaj, luba mrowička, chcu ći něšto namjetować!“

Mrowja wšak bě wjesoła, zo móžeše trochu wotpočnyć. Tuž položi zornjatko na zemju a so woprašaja: „Što da maš do namjeta?“

„Hdyž wostajiš mje tu na polu ležo a mje do wašeho mrowišća njejesoš, potom dam ći za lěto sto tajkich zornjatkow, kaž ja to sym.“

Namjet zdaše so mrowi jara džiwny być. „Dowěr mi, luba mrowička, hdyž mje džensa wostajiš, potom změješ za to klětu sto zornjatkow za waš sklad.“

Sto zornjatkow za to, zo bych jedne zornjatko ležo wostajiła – to by potom džiw był, abo nic?, rozmyslowaše mrowja. Woprašaja so zornjatka: „Móžeš ty kuzlać abo što? Kak da chceš to zmištrować?“

„To wšak je potajnstwo“, znaprěciwi zornjatko, „je to potajnstwo žiwjenja. Wuzběhń mału jamu, polož mje do njeje a póž za lětko zaso. Potom budžeš widžeć, zo swoje slubjenje spjelnu.“

Mrowja wšak bě jedna z tych wćipnych swojeho mrowišća. Přerady chcyše wědžeć, kak so to z tym potajnstwom žiwjenja ma. Tuž sćini tak, kaž bě jej to zornjatko prajiło. A woprawdže: Po jednym lěće narosće stwjelco pšěńcy a w jeje klósce chowaše so mnoho tajkich zornjatkow, kaž běše jedne před lětom do zemje tykła. Za nju je so woprawdže wuplaćiło sćerpnje dočakać.

Podala *Janina Krygarjowa*

„Knjezowy jandžel“ w srjedźnej Łužicy

W zašłym čisle Pomhaj Bóh bě so wo tym rozprawjalo, kak bě so njedawno na kemšach w mecklenburskej wsy Ankershagen znaty serbski spěw „Knjezowy jandžel“ w němskej rěči spěwał. Podobne dožiwjenje mějach mało dnjow pozdžišo w srjedźnej Łužicy, w Lěšćanskej wosadže pola Grodka.

Towarstwo přecelow Smolerjec kniharje bě sej kónc julija na „Smolerjowym dnju“, kotryž so kóždě lěto něhdže druhdže přewjedže, z Budyšina do Bóšojc wulećało. Tam wobhladachmy sej bywšu klamarnju, kotraž je ródny dom Erwina Strittmattera a džensa jeho muzej. Po tym jědžechemy dale do Lěšćow, zo bychmy wopytali wosadnu cyrkej, w kotrejž bu spisowaćel křěcny a konfirmowany. Zastupiwiš do Božeho domu, zaslyšachmy na piščelach zahratu znatu melodiju „Knjezoweho jandžela“. Zwotkel tutón spěw znaje, so pozdžišo kantorku woprašach. Dr. Hanna Burchardtowa, kotraž je po powołanju skótna lěkarka a při potřeby wosadnu kantorku zastupuje, rjekny, zo bě spěw na zakončacych kemšach lońšeho cyrkwinskeho dnja w Drježdžanach zaslyšala. Wosobinsce pak tam ani była njeje. Je kemše w televizoru sćěhowała, a jako „Knjezoweho jandžela“ wuslyša, je hnydom za papjerku hrabnyła a, dalokož móžeše, po sluchu noty sobu pisała. Ale, tak so zamotwi, njeje so jej to zawěsće akuratnje radziło, tak zo melodija, kotruž nam Serbam k powitanju zahra, wěsće cyle prawa njebě. Přilubich jej, zo jej noty a tekst připósćelu.

Mało dnjow po tym, zo běch swoje slubjenje spjelniła, dóndže do Budyšina džakny list wot dr. Hanny Burchardtoweje, w kotrymž pisa: „Sym so jara wjeseliła a sym spěw džensa k zakončenju kemšow hrała. Melodija je kemšerjow we wutrobje a duši jara hnuła, a myslu sej, zo w přichodže w našej cyrkwi husćišo zaklinči.“

Tak je so něšto mało serbskeho wróciło do cyrkwe w Grodowskim kraju, w kotrejž je serbske předowanje před wjac hač sto lěta zašlo.

T.M.

St. Martin Kirche Hornow
cerkwja „Swětego Mjertyna“ Lěšće

Cyrkej w Lěšćach pola Grodka Repro: archiw PB

Wubudźowaše wšudže žiwu radosć a njeprěstawacy wyskot

Najslawniši braška ewangelskich Serbow Jan Knoch před 200 lětami narodženy

„Najslawniši serbski braška srjedz zašeho (19.) lětstotka běše Jan Knoch z Chwaćic; wón bě po cyłej Hornjej Łužicy jako ‚Chwaćičanski braška‘ znaty a chwaleny, haj, w lětach 1840–1870 so žadyn wjetši kwas mjez ewangelskimi Serbami bjez njeho swjećić njesmědžeše a njemóžeše; wón ze swo-

jej wosebitej zrěčniwosću, haj, samo hižo ze swojej kulojtej a sympatiskej ryzy serbskej postawu wšudže hnydom žiwu radosć a njeprěstawacy wyskot wubudźowaše.“ Takle pišaše serbski wědomostnik Arnošt Muka w léce 1923. Tutón měsac wopominamy 200. narodniny sławneho braški.

Jan Knoch pochadžeše z jednoreje serbskeje swójby Bukečanskeje wosady. Wón narodži so 4. septembra 1812 jako nje-mandželske dźěćo chěžkarja Handrija Kmocha z Čornjowa a Madleny Manicec z Kohwazy a bu dzeń pozdžišo w Bukečanskej cyrkwi wukřičeny. Jako bě jemu poł lěta, so staršej w měrcu 1813 zmandželištaj. Młoda mandželska přesydlu so ze synkom do Čornjowa, hdžež Jan Knoch wotrosće. Dwě sotře so jemu hišće narodžištej, kotrejž pak wobě bórže zemřěštej. Tak wotrosće hólć jako jeničke dźěćo swojeju staršuju. Wón nawukny powołanje krawca a dźělaše jako tajki doma w Čornjowje.

Dwacećilětny woženi so Jan Knoch w oktobru 1832 z Hanu Kubašec, chěžkar-skej džowku z Hrubočic. Poł lěta prjedy bě njewjesta jeju přenje dźěćo porodžiła, synka, kotryž po dwěmaj njedzelomaj zaso zemřě. Dokelž słušachu Hrubočicy tachantstwu, dyrbeštaj młodaj staršej, byrnjež wobaj ewangelskaj bytoj, swoje dźěćo w Budyskej katolskej wosadze wukřići a so w cyrkwi Našeje lubeje knjenje zwěrować dać.

Mandželskaj zasydluštaj so w Čornjowje, hdžež so jimaj dalšej džěsći narodžištej. Wokoło lěta 1836 přečahny młoda swójba hromadže ze staršimaj Jana Kmocha do Chwaćic. Tu bydlachu na kóncu wsy, w poslednej chěžce při puću do Lutobča. Swójba spochi dale rosćeše, dohromady narodži so Knochecom w běhu dweju lětdžesatkow džewjeć dźěći, z kotrychž

Braška Jan Knoch z Chwaćic Foto: priwatne sydom, syn a šěsć džowkow, wotrosće.

Po přesydlenu do Chwaćic wěnowaše so Jan Knoch dale a bóle braškwostwu. Dostojne a pobožne wašnje, z kotrymž ceremonije zmandželenja nawjedowaše, so ludžom runje tak lubješe kaž jeho zrěčniwosć a žortniwosć. Tak sta so Jan Knoch bórže z najslawnišim brašku w Budyskim kraju. Wosebje serbske kublerske swójby, w kotrychž so dwaj do tři dny dotho wulke kwasne hosćiny swjećachu, dachu sej je wot Chwaćanskeho braški wuhotowac. Tak nawjedowaše wón 1850 kwas staršuju Arnošta Muki w Jenkecach a Wulkim Wosyku. W léce 1845 bě z brašku na Sykoric-Richterec kwasu w Malešecach a Śćijecach. Wo tutym wulkim swójbnym podawku rozprawješe lětdžesatki pozdžišo bratr njewjesty, farar Jan Awgust Sykora, w swojich žiwjenskich dopomnjenkach, kotrejž su serbsce wozjewjene w 1936 wuštej knižce „W Malešecach před sto lětami“. Je to jeničke awtentiske wopisowanje wot braški Kmocha nawjedowaneho kwasu. Dohromady je wón w běhu třoch lětdžesatkow na 2 000 kwasow nawjedował – přerěznje potajkim 67 kwasow wob lěto, tydžensce wjac hač jedyn.

Wo znatosći braški Kmocha tež swědči, zo staj jeho srjedz 19. lětstotka dwaj wuměłaj zwobrazniłoj a jemu z tym traj-

ny pomnik stajtoj. Budyski nakładnik Louis Buchheim předstaji jeho w litografiji, kak z wjeselo wuprudžacym mjezwoćom a pře-prošowacej gestu na čole serbskeho ewangelskeho kwasneho čaha z cyrkweje do kwasneho domu kroči, witany a strowjeny wot přihladowacych wjesnanow. Dalši wobraz je wolijowa mółba, na kotrejž wuhladamy na konju jěchaceho brašku, kotryž sebjewědomje swój bantaty kij do wysokosće pozběhuje, wuzběhuje z tym wuznam swojeho zastojnstwa. Mółbu je stworil Slepjanski farar Julius Eduard Wjelan. Wobraz bě we wobsydstwje Hodžijskeho fararja Jaroměra Hendricha Imiša a je pozdžišo přešoł do Serbskeho muzeja w Budyšinje, hdžež so džensa hišće chowa.

Po smjerći jeho mandželskeje w léce 1870 přesta tež hłowny čas Jana Knochoweho skutkowanja jako braška. Poslednje lěta swojeho žiwjenja bydleše w swojim domje hromadže z njewudatej džowku, kotraž bě baba, a z wěstěj Pjehowej, kotraž běše z čětowej žonu. 69lětny zemřě wón 4. decembra 1881 w Chwaćicach a bu na tamnišim pohrjebnišću pochowan. Wopominansku baseň wěnowaše jemu w mjenje swójbných Gusta Hatas z Małeje Dubrawy. W serbskej zjawnosći pak bě Jan Knoch po wšěm zdaću hižo zabyty, přetož ani w nowinje ani w časopisach so na to njespomni, zo bě najslawniši braška w Serbach zemřě.

Trudla Malinkowa

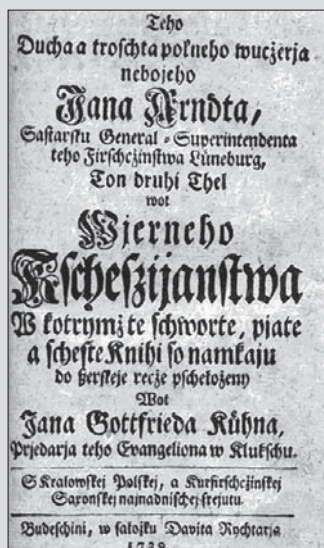
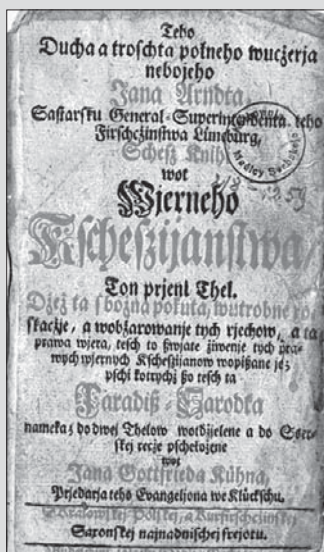
Serbski braška, litografija po wobrazu Budyskeho nakładnika a wuměłca Louisa Buchheima Repro: SKA

Sławny Chwaćanski braška, wurězk z mółby Slepjanskeho fararja Juliusa Eduarda Wjelana Repro: Serbski muzej

„... so by te Arndtowe Knihy bes tymi łubemi

Serbske wudaća knihow Jana Arndta (1555–1621)

Jana Arndtowe Šěsć knihow wo wěrnym křesćanstwje wuńdžechu w dwěmaj džěłomaj 1738/39 (horjeka a srjedža). W léce 1829 scěhowaše druhij nakład, kiž bě zdom posledni (deleka).

Wot 10. do 13. apryla 2012 wotmě so w Halli mjezynarodna konferenca „Arndt w druhich jazykach“ („Arndt in anderen Zungen“). Tuta bě wěnowana jednemu z najznačičich teologow a najwuspěšnišich awtorow ewangelskeje cyrkwe, Janej Arndtej (1555–1621). Wosebje jeho *Knihy wo wěrnym křesćanstwje* (němsce: *Bücher vom wahren Christentum*, 1605–1610) a k temu słušaca modlerska kniha *Paradis-zabrodka* (němsce: *Paradiesgärtlein*, 1612) so hač do džěnsnišeho na cyłym swěće čitaja. Tak wuńdže posledni němski nakład tuteju knihow 1996, w USA so lětsa znowa čišćitej.

Swětowe bestsellery

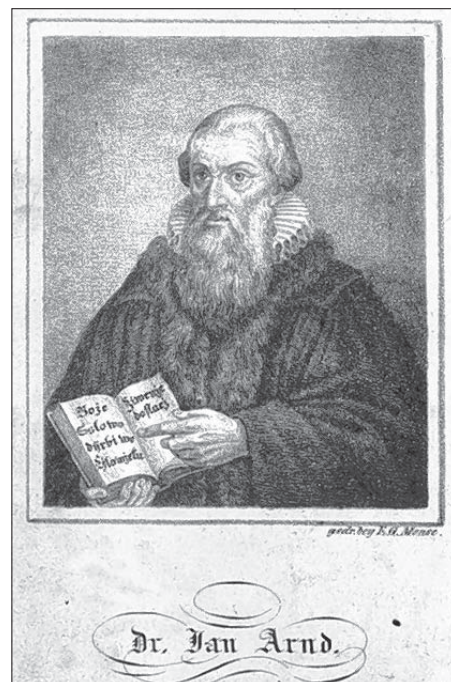
Jan Arndt chcyše ze swojimi knihami čitarjow k pobožnemu křesćanstwu zbudzić. Wulku wažnosć kładžeše při tym na pokutu, kiž ma k žiwej wěrje wjesć. Jeho spisy stachu so z pučrubarjom pietizma, čitachu so pak tež rady w mystisko-filozofiskich kruhach. Přenjoťnje napisa Arndt jenož *Štyri knihy wo wěrnym křesćanstwje*. Tutym pak so bórže wšelake mjeńše spisy Arndta přidachu, tak zo čišćachu so najhusćišo *Šěsć knihow wo wěrnym křesćanstwje*. Je to jara wobšěrny spis; w přemim serbskim nakładze ma wjac hač 1500, w druhim z lěta 1829 přeco hišće wjac hač 1200 stron wobjima. *Paradis-zabrodka* liči „jenož“ wokoło 500 stronow.

Njehladajo na tajki njewšedny wobjim so wobě knize spěšnje rozpřestrěwašej a so hižo krótko po wuńdženju do wjele rěčow přeložowašej. Hižo 1617 wuńdže česki přeložk *Štyrjoch knihow wo wěrnym křesćanstwje*. Krótko po tym so kniha do łaciny přeloži, na to slědowachu nakłady w Nižozemskej, Jendzelskej, Šwedskej a Šwicarskej. We 18. lětstotku sta so Halle z centrumom wšelakich dalšich přeložkow a nakładow. Tak čišćeše so 1715 w Halli druhij česki nakład, kiž so tež w Słowakskej a Pólskej předawaše. 1735 wuda so kniha w cyrkwin-skej ruščinje a šěsć lět pozdžišo mađarsce. Tež tamilski (1736) a jidiski (1747) přeložk nastašej we wobłuku džěła Halleskeje syrotownje. 1988 so Arndtowe spisy do korejšćiny přeložichu, lětsa ma wuńć přeni japonski přeložk. Arndtowe knihy můžemy potajkim bjezdweła – po bibliji samej – jako přenje swětowe bestsellery wobhladować.

Njebě to jenož kubłane a zamóžite byrgarstwo, kiž Arndtowe knihy rady čitaše, ale tež jednory lud sej je jara wažese. Tak su Arndtowe spisy wjele ludži we wšelakich krajach a kulturach zahorili a tam swoje slědy zawostajili. W Ruskej na přikład běchu *Knihy wo wěrnym křesćanstwje* wosebje mjez prawoslawnymi mnichami woblubowane. Ze swojej symboliskej rěču wobwliwowachu pak tež wumolowanje mnoho cyrkwjow.

Serbske přeložki

Halleska mjezynarodna konferenca bě tutym wšelakim přeložkam a jich wuskotkam w jednotlivych kulturach wěnowana. Přez

Portret Jana Arndta, kiž namaka so w *Šěsć knihach wo wěrnym křesćanstwje* z lěta 1829 a w *Paradis-zabrodce* z lěta 1841. We wotewrjenej knize je serbske napominanje čitać: „Bože Słowo dyrbi we Čłowjeku Žiwenje dostacž.“

sposrědkowanje Serbskeho instituta w Budyšinje běch přeprašena, na konferency wo přeložku knihow Jana Arndta do serbšćiny a jich dalšich nakładach přednošować. Tajki přez dwaj lětstotkaj zapožoženy přednošk je kaž krótka rewija po mlódsich cyrkwin-skich stawiznach ewangelskich Serbow. Při tym zetkamy so z wažnymi wosobami ewangelskeho Serbstwa a wliwapoťnymi duchowno-kulturnymi wuwicemi.

Jako přenje ma so zwěsćić, zo je tež nastaće serbskeju přeložkow *Šěsć knihow wo wěrnym křesćanstwje* a *Paradis-zabrodki* wusko ze skutkowanjom Halleskeje syrotownje zwjazane. Tak započa Friedrich Lüderwaldt, kiž je přez sposrědkowanje Augusta Hermanna Francki do Kórjenja pola Choćebuza přišoť, wokoło 1710 přenju knihu *Wěrneho křesćanstwa* do delnjoserbšćiny přeložować. Hižo 1712 pak Lüderwaldt Delnju lužicu zaso wopuščić, bjeztoho zo by swoje džěło dokónčić. Jeho manuskript je so zhubiľ, tak zo nimamy žaneho přeložka Jana Arndta do delnjoserbšćiny.

Hinaša je situacija w hornjoserbšćinje. ⇒

Šerbami tesch krašnje požonowane byle ...“

⇒ W léce 1738 wuńdze přeni džěl a léto na to druhi džěl *Šěsć knihow wo wěrnym křesćanstwje. Paradiszahrodka* slědowaše 1740. Titulne strony knihow mjenuja Jana Gottfrieda Kühna, diakona w Klukšu, jako přeložowarja tuteho hoberskega džěła. Po mojim měnjenju pak njeje Kühn, kiž je hakle w léce 1735 započal serbsce wuknyć, tute džěło sam zdokonał. Jemu poboku běchu studenća, kiž so w Klukšanskim seminarje na duchowne zastojnstwo we Łužicy přihotowachu. Tući běchu hłownje němskeho pochada. Do wopyta Klukšanskeho seminara běchu skoro wšitycy byli wučerjo na Halleskej syrotowni. Z nawodom Klukšanskeho seminara bě Jan Gottfried Kühn, kiž je přeložk cyle wěsće dohladował a redigował. Knjez nad Klukšom a załožer seminara Friedrich Caspar von Gersdorf je najskerje čisć tutech wobšěrných knihow financielnje podpěrał. Swoje předsłowo k přenjemu wudaću Kühn takle zakónči: Po tym zo su kniha hižo wjele k natwarej cyrkwe přinošowali, přeje sej wón, „so by te Arndtowe Knihy bes tymi łubemi šerbami tesch krašnje požonowane byle“.

Dalše hornjoserbske nakłady

Kühnowe přeće so spjelni. Tež Serbja su Arndtowe kniha jara rady čitali, wo čimž dalše nakłady swědča. Runje 90 lět pozdišo, w léce 1829, wuńdze druhi serbski nakład *Šěsć knihow wo wěrnym křesćanstwje*, kiž je wobstaral Handrij Lubjenski, farar při Michalskej cyrkwi w Budyšinje. Čisć zmóžni so přez šćedriwu pjenježnu pomoc Ochranowskeho biskopa Fabriciusa a jendzelskeju sobudželačerjow Britiskeje bibliskeje towaršnosće Roberta Pinkertona a Richarda Wado Sibthorpa. 650 Serbow předskaza knihu hižo do jeje čišćenja, dohromady čisćeše so 2000 eksemplarow.

Nic cyle tak wobšerna *Paradiszahrodka* hišće trójce serbsce wuńdze. W léce 1781

čisćeše so k druhemu razej. Džensa so hižo zwěsćić njeda, štó bě tutón nakład wobstaral. Najskerje steji wudaće w zwisku z druhaj pobožnej knihu, kiž bě hižo léto do teho wušla a w kotrejž namakamy wšelake kapitly z *Wěrneho křesćanstwa*.

1841 wuńdze třeci nakład *Paradiszahrodki*. Z Bělšec pochadźacy kandidat duchownstwa Handrij Pjenck bě jón wobstaral. Charakteristiska je přěnja sada jeho předsłowa, kiž swědči wo nabožno-narodnej zmyslenosći wudawaćela a wo wuskej zwjazanosći nabožneho zbudženja a narodneho wozrodženja w Serbach: „*We naschim Čzašu je šo Lubosz kšferskej Ryczi sromadnje a Požadanje po tych starych jadriwych, natwarjazych Knihach psches Božu Nadu snoweho sahorilo.*“

Posledni serbski nakład *Paradiszahrodki* wuńdze 1853 w Drježdžanach. Tamniši nakładnik Blochmann młódsi bě wučerjej Janej Bartkej nadawk dał, *Paradiszahrodku* po přehladanej němskej wersiji znowa do serbsčiny přeložić. Zo so Drježdžanski němski nakładnik za tute serbske wudaće angažowaše, pokazuje na to, zo bě jeho předewzaćelski riziko při tym dosć snadny. Wočakowaše wysoki wot- a dobyt, tak zo nowy přeložk dopředka financowaše. Je to pokazka na hišće njeprěslědženu problematiku serbskich stawiznow: podžěl a róla němskich nakładnikow a knihičisćerjow při nastaću a wudawanju serbskich knihow.

Z wupućowarjemi za morjo

Arndtowe serbske kniha njeběchu jenož we Łužicy woblubowane, ale dóndžechu ze zamórskimi wupućowarjemi tež do noweho swěta. Tak namakamy džensa hišće eksemplary serbskich wudaćow Arndtowych knihow w Awstralskej a Texasu.

Runje we wosadže Jana Kiliana w texaskim Serbinje dóndže Arndtowych knihow dla k dołho trajacym čěžkim rozestajenjam,

kiž skónčichu z tym, zo so wosada dwójce rozšćěpi. Kilian, kiž bě w młodych lětach sam serbsku biografiju Arndta wozjewił a Serbam čitanje jeho spisow doporučil, so w Texasu cyle wot njeho wotwobroci. Postorkowaše so na městnach, w kotrychž kładže so wažnosć wosebje na čłowječe skutki, ale so mało wo Božej hnadže řeči. Runje tole pak so w štundarskich kruhach pobožnych Serbow wosebje rady čitaše. K temu přińdže hišće wěsta distanca a kritika napřečo cyrkwinskej organizaciji a wyšnosći, kiž so w Arndtowych spisach namaka. Tež tuta polěkowaše k njespokojnosći někotrych wosadnych ze swojim fararjom Janom Kilianom a jeho wašnjom cyrkwinskeho džěła.

Woblubowane hać do ...

We Łužicy sej pobožni Serbja Arndtowe kniha hišće na spočatku 20. lětstotka jara wažachu a wjele w nich čitachu. Tak dopominaše so Měrćin Nowak-Njehorňski 1990 na swoje džěcatstwo w pobožno-štundarskej swójbje: „*Tak su tehdy w našim domje so schadźowale wosebje „štundarki“, tajke zdrjene a sponižene chudžinki-robočanki, kiž hladachu wopokoja a pozbudženja w spisach mystikarja Jana Arndta, w jeho „Šěsć knihach wo wěrnym křesćanstwje“ a wosebje w jeho modlerskich, w tej „Paradis-zahrodce“. Chowam džensa hišće na hornjej łubi cylu křinju hać do kromy polnu tych starych nabožinskih knihow, zujzanych do kruteje swinjaceje kože a spisanych ze škropawej serbsčiny wosommateho wěka.*“ (Dundak, moler, nowinarski, str. 58)

Zawěsće so tute kniha tež na druhich Łužiskich łubjach hišće namakaja a na (pra)wowki a (pra)džedow dopominaja, kiž sej je jara wažachu. Snadž wšak tón abo tamny čitar Pomhaj Bóh jónu na łubi za Arndtowym knihami pyta, w nich počita a nam na tutym městnje wo tym rozprawja.

Lubina Malinkowa

Štyri serbske wudaća Jana Arndtoweje *Paradiszahrodki* z lět 1740, 1781, 1841 a 1853 (wotlěwa naprawo)

Fota: SKA

40 lět serbske towarstwo w texaskim Serbinje

Z małej skupinu angažowanych dobrowólnikow wjele docpěwamy

Rozmołwa z prezidentom Texas Wendish Heritage Society Raymondom Arltdom składnostnje 40lětneho jubileja serbskeho towarstwa w Texasu

Před 40 lětami, 19. awgusta 1972, založi so přenje serbske towarstwo w Texasu. Štó je je založil a z kotreje přičiny?

W léce 1971 chcyše so pječ serbskich žonow ze swójskim stejišćom wobdźělic na Texas Folklife Festival w San Antonio, zo bychy tamnišich wopytowarjow móhli informować wo swojim serbskim namrěwstwje a wo stawiznach Serbina. Tutón festiwal wotměwa so kóždy lěto na teritoriju University of Texas při Instituce za texaske kultury. Skupiny, kotrež chcedza na festiwalu wustajeć, dyrbja reprezentować organizowanu etnisku skupinu abo towarstwo. Žonam zapowědži so w léce 1971 wobdźělenje, dokelž tajku skupinu njereprezentowachu. Zo bychy so lěto pozdžišo na festiwalu wobdźělic móhli, založichu 1972 Wendish Culture Club (Serbski kulturny klub) a wuzwolichu sebje same za předsydstwo: Lillie Moerbe Caldwell bu prezidentka, Emma Wuensche wiceprezidentka, Frieda Wendland sekretarka, Laura Zoch pismawjedzěrka a Gertrud Mitschke pokladnica. Přenje zeńdženja wotměwachu so w domach sobustawow. Bórže pak člonstwo přiběraše, tak zo bě trjeba zhromadźizny zarjadować na wjetšich městnach, kaž we wosadnych halach we Warda, Fedor abo Serbinje.

Kotre aktiwity wuwijaše Wendish Culture Club?

Předsyda Texas Wendish Heritage Society Raymond Arltdom před serbskim muzejom w Serbinje

Foto: TWHS

Hłownej diskusijnej temje na přnim zeńdženju towarstwa 19. awgusta 1972 běšty wuzwolenje předsydstwa a planowanje wustajenišća za Folklife Festival w San Antonio. W tutym léce wustajachu žony stare fotowe albumy, knihi a drasty a poskićowachu samopječene poprančki a nakładowanu zeleninu. Tež 1973 wěnowachu so hłownje přihotam festiwalu, spóznachu pak hižo wuznam dobywanja nowych člonow k skrućenju swojeje skupiny. Na posedženju 11. nowembra 1973 wobzamknychu, zo přiwozmu tež muži jako sobustawow. Zdobom započachu na swych zeńdženjach něšto časa wěnować spěwanju

serbskich spěwow. Tute spěwanje nawjedowaše Carl Miertschin, kotryž w měrcu 1974 towarstwu přistupi a kotryž je znaty jako jedyn z poslednich w Texasu, kiž běžnje serbsce rěčachu.

Dokelž bě kóždolětne wobdźělenje na Folklife Festivalu poprawna přičina založenja towarstwa, wěnowachu so člonki w přnich lětach zhotowjenju wšelakich wudźelkow, kaž hawbow, rubišćow a hóckowaných rubow za předań na festiwalu, wšako bě wuměnenje za wobdźělenje, zo so samodźělane wěcy na předań poskićuju.

W juniju 1974 wobdźělichu so žony serbskeho kluba, woblecene swoje pisane drasty ze samozešitymi hawbami a rubišćemi, w swjedzěnskim čahu składnostnje jubileja wokrjesa Lee County w Giddings, zanošujo spěw „America“ serbsce a jendźelsce. Na tutym swjedženju demonstrowachu sobustawy tež předženje, zhotowjenje přikrywow a kowanje a předstajichu serbsku kwasnu reju.

Ze zapiskow posedženja z 10. nowembra 1974 wuchadza, zo spózna skupina trěbnošć, so wuwic na prawu organizaciju, a zo wobzamkny přewjesć štyri zhromadźizny wob lěto, w awgusće, nowembri, februaru a w meji. Na tute zeńdženje běchu sej přeni raz přednošowarja přeprosyli, kotryž porěča wo stawiznach texaskich Serbow.

Na swojim posedženju 9. februara 1975 postajichu zamołwiteho za hromadženje fotow, eksponatow a dokumentow, kiž mějachu so posłać Institutej za texaske kulturu w San Antonio za trajnu wustajeńcu ⇨

Žony, kotrež založichu 19. awgusta 1972 w Texasu serbske towarstwo Wendish Culture Club, wotlěwa: Frieda Wendland (sekretarka), Laura Zoch (pismawjedzěrka), Lillie Moerbe Caldwell (prezidentka), Emma Wuensche (wiceprezidentka) a Gertrud Mitschke (pokladnica)

Repro: TWHS

40 lět serbske towarstwo w texaskim Serbinje

⇒ wo Serbach. Nimo teho zběraše institut tehdy recepty wšech etniskich skupin Texasa ze zaměrom, wudać etnisku warjensku knihu. Evelyn Kasper přewza zběranje serbskich receptow a zapoda je za wozjewjenje. Z teho pozbudžene zestajichu člónki Wendish Culture Club swójsku zběrku receptow a wudachu ju 1975 pod titulom „Our Favorite Cookbook“ (Naša najlubša warjenska kniha).

W léce 1976 dósta skupina podpěru wot předwazaća w Giddings za natwar swjedženskeho woza w podobje łódže Ben Nevis, kotryž móžachu wužiwać na přečachach a swjedženjach w Giddings, Elgin, La Grange a druhich městach wokoliny. Samsne léto započachu diskutować wo založenju muzeja za kulturu a stawizny texaskich Serbow.

Jako poča skupina dóstawać darjene eksponaty a fota, wužichu so někotre z nich za wustajeńcy při wosebitych składnosćach w cyrkwach a knihownjach wokoliny. 9. nowembra 1980 wotewri so w Serbinje Texas Wendish Heritage Museum (Muzej texaskeho serbskeho namřewstwa), a tak mějachu artefakty trajny domicil, w kotrymž móžachu so wustajeć. W léce 1986 dósta towarstwo spěchowanske srědky ze založby Louise T. Peter, wnučki fararja Jana Kiliana, za natwar noweho informaciskeho srjedzišća z biblioteku. Tute nowe twarjenje, postajene mjez dotalnej muzejowej twarjenju, wudospoľni kompleks serbskeho muzeja.

Pjeć lět po založenju, 13. februara 1977, změni towarstwo swoje mjeno. Što bě přičina?

Diskusija wo změnje mjena wjedžeše so na posedženju w nowembru 1976. Tehdy wobzamknychu sobustawy so prócować wo status powšitkowneje wužitnosće. Při tym běchu měnjenja, zo mjeno Texas Wendish Heritage Society, Inc. (skrótka: TWHS) zaměrej towarstwa bóle wotpowěduje hač dotalne mjeno Wendish Culture Club. Změnu mjena a nowe statuty schwali sobustawska zhromadźizna 13. februara 1977. Tehdy měješe towarstwo něhdže 200 sobustawow.

Knježe Arldto, Wy sće tuchwilu prezident TWHS. Předstajće so nam prošu skrótka.

Narodźich so 1958 w Giddings, ale wotroscech wot swójeho pjateho žiwjenskeho léta w Serbinje. Přislušam Serbinskej wosadze a sym po powołanju česla. Swoju džěłarnju mam w Serbinje, nadawki wukonjam pak po cyłej wokolinje. W léce 2000 stach so z člónom TWHS a skutkuju z teho časa w předsydstwje sobu. Nawjeduju komitej za hladanje muzeja. Husto smój ja abo mój nan w muzeju, zo bychmój to a tamne wuporjediłoj a wobnowiłoj.

Sym potomnik serbskich swójbow Arldtec, Fryčec a Mučinkec. Jedyn z mojih prapradžědow, Pětr Fryča, pomhaše twarić Serbinsku cyrkej swj. Pawoła. Tak mam snadź wot njeho swoje česliske zamóžnosće. Nimo serbskeho muzeja angažuju so tež w dobrowólnej wohnjowej woborje.

Kelko člónow ma předsydstwo TWHS a kak husto so měnja?

TWHS nawjeduje so wot předsydstwa, kotrež wobsteji ze štyrjoch wolenych zastojnikow (prezidenta, zastupowaceho prezidenta, sekretara a pokladnika), šěsć wolenych direktorow a štyrjoch powołanych direktorow. Přidatnje přislušataj předsydstwu stajnje tež farar a předsyda Serbinskeje wosady. Wóľbna perioda traje dwě léce.

Kelko sobustawow ma TWHS a zwotkel tući pochadžeja?

Mamy tuchwilu 1 065 sobustawow, kiž bydla hłownje na wsach a w městach po cyłym Texasu a w něhdže 40 dalších stach USA. Dale mamy tež člónow w Kanadze, Němskej, Šwicarskej, Španiskej a Awstralskej. Nam přislušeja džěci runje tak kaž starcy nad 90 lětami.

Što su hłowne čezišća skutkowanja TWHS?

TWHS je jara witalna a aktiwna organizacija. Z małej skupinu angažowanych dobrowólnikow wjele docpěwamy. Wudžeržujemy muzej, kotryž je tydžensce na šěsć popołdnjach wotewrjeny. Prawidłownje dóstawaamy a zarjadujemy darjene artefakty do našeho muzeja. Witamy w muzeju přerěznje 32 wopytowarskich skupin wob léto. Wjetšinu z nich pohosćimy z wobjedom, kotryž wobsteji z koľbasy, kisykała, čerwjeneje rěpy a samodžěłanych serbskich nudlow.

Džěčaca zabawa na loňšim Wendish Fest

Foto: TWHS

Produkujemy tydžensce něhdže 82 kilogramow Wendish Noodles (serbskich nudlow), kotrež předawamy we wobchodze našeho muzeja a w žiwidlowych wobchodach wokoliny. Dochody z předawanja nudlow pomhaja wudžeržować naš muzej. Na Folklife Festival w San Antonio wobdžělimy so kóžde léto ze swójskim stejišćom. Organizujemy Wendish Fest (Serbski swjedžen), kotryž wotměwa so stajnje na štwórtje njedźeli w septembru. Staramy so wo jeničku genealogisku knihownju w USA, kotraž je wusměřena na serbske swójbje. Kóžde léto přewjedžemy štyri towarstwowe zhromadźizny, w februaru, meji, awguscje a nowembru. Přez prócowanja za kompjuter so horjaceje skupinky wudžeržujemy nětko website z mjenom Wendish Research Exchange (Serbska slědžerska wuměna). Website ma zaměr, online zmóžnić přistup k serbskim genealogiskim datam a dalšim historiskim dokumentam, poskićić diskusijny forum wo najwšelakorišich temach a bloggowanje. Štyri króc wob léto přewjedžemy genealogiske džěłarnički. Tehorunja štyri razy wob léto wudawamy towarstwowy wokolnik, kotryž sčelemy našim sobustawam a dalšim organizacijam w USA a we wukraju, tež Domowinje w Budyšinje.

W lětušim septembru wotměje so 23. Wendish Fest. Kajki program hosći wočakuje?

Serbski swjedžen započnje so dopołdnja z dwójimi kemšemi w Serbinskej cyrkwi swj. Pawoła. Hóštny předar na němskich kemšach budže Walter Otten, kotryž je farar w Hodgkins, Illinois. Serbski farar John Schmidt změje jendželske kemše. Po kemšach pokročuje džěń ze wšelakimi aktiwitami. Debjenje jutrownych jejkow demonstruja Kornelia Thor z Lipska hromadze ze Sandru Matthijetz a Michaelom a Susann Unger. Mjeńše džěci Serbinskeje lutherskeje šule předstaja nałožk ptačeho ⇒

**TEXAS WENDISH HERITAGE SOCIETY
WENDISH NOODLES**

1011 CR 212 Giddings, Texas 78942-5940 979/368-2441
Email: wendish@bluebon.net

Place 1/2 pkg. noodles in 5 cups boiling broth (either chicken or beef) for 10 minutes. Add chopped parsley, if desired.
Ingredients: Bleached and Enriched Wheat Flour (Niacin, Reduced Iron, Thiamine Mononitrate, Riboflavin, Alpha Amylase Enzyme) eggs and salt.

Net. wt. 1 lb.

Etiket woblubowanych Wendish Noodles (serbskich nudlow), kotrež člónki TWHS k financowanju serbskeho towarstwa produkujaja a předawajaja

40 lět serbske towarstwo w texaskim Serbinje

Serbinske džěci jako ptači kwasarjo w januaru 2010

Foto: Giddings Times News

⇒ kwas. Wo hudźbne wobrubjenje postaraja so čěski chór a rejowarjo z Taylor. Dale demonstrowaja so stare tradicije, kaž zhotowjenje přikrywow, džětanje kisykała, tykajnje kołbasow a produkowanje nudlow. Wubědźowanja wotměja so w rězanju drjewa a mjetanju tačelow. Džěci móžeja sej swoje wobličo namolować dać, so na kijo-wych konjach a w molowanju wubědźować, z małym ćahom jězdźić a na žerdź łazyć. A nic naposledk syda tež wjele dobreje jědže, inkluziwnje našich samodžětaných serbskich nudlow z kołbasu, kisykałom, čerwjenej rěpu a chlódny mow.

Před njedolhim časom swjećachu Serbinske džěci přeni raz ptači kwas. Kak so tutón wotmě a budže so tež w přichodže swjećić?

W januaru 2010 sponserowachmy swjedenje ptačeho kwasu w Serbinskej lutherskej šuli. Dough Symmank, tehdy člon předsydstwa našeho towarstwa, a David Birnbaum, nawoda Serbinskeje lutherskeje šule swj. Pawoła, džělaštaj wusko hromadže a přihotowaštaj rjany dwudnjowski swjedenje. Njedželu, 24. januara, předstajaj so po kemšach a njedželskej šuli program za Serbinskich wosadnych. Na tutym programje wobdžělichu so wšitcy šulerjo, někotři zwoblěkani jako ptački, družu piskajo na instrumentach a dalši spěwajo. Pjeć pěstowarskich džěci předstajaj w rjanych kostimach njewjestu, nawoženju, brašku a kwasneju hosći. Ke kwasnej hosćinje porjedzi so jědž, ke kotrejž słušeše tež serbska kwasna poliwka. Nazajtra, 25. januara, so program wospjetowaše, tónkróć za šulerjow, kotřiž běchu so ze zakladnych šulow wokoliny přeprošli. Tak mějachu tež tute džěci składnosć, so zeznać z našim ptačeho kwasu. Někotři šulerjo předstajichu program na Wendish Fest 2010 a 2011, a nadžijamy so, zo so tuta

tradicija tež na serbskich swjedenjach přichodnych lět dale powjedže.

Što woznamjenja to za Was wosobinsce a za sobustawow TWHS, być serbski?

Za mnje wosobinsce to woznamjenja, zo sym potomnik wosebiteje etniskeje skupiny, kotraž njeje jara znata. Moji prjedownicy přińdžechu z Němskeje a započachu sej tu twarić cyle hinaše wašnje žiwjenja hač te, kotraž běchu w swojej dotolnej domiznje znali. Runja mnohim druhim imigrantom z Europy mějachu wjele wužadanjow zmištrować. Njeběchu jenož swoju domiznu wopušćili, ale zwjetša tež lubowaných swójbných a přecelow, derje wědžo, zo jich ženje wjace njewidža. Dyrbjachu sej zaplaćujomny kraj pytać, na kotrymž móžachu so zasydlit a sej swoje domy twarić. Mějachu so zwučit na hinašu klimu a wuknyć plahować ratarske kultury, kiž pod texaskimi wuměnjenjemi rostu a dosć wunjesu, zo bychu so zežiwić móhli. Serbja wšitke ceže přewinychu. Wobdžiwam jich wutrajnosć, jich hluboku wěru do Boha a jich nabožne kubtanje, kotraž swojim džěcom dale dawachu. Być serbskeho roda rěka za mnje, zo pochadžam wot ludźi, kotřiž lubowachu Boha a kotřiž běchu wutrajni a sylni dosć zmištrować wšitke wužadanja a sej we wšěch ćězach wobchować swoju wěru.

Je serbska kultura w Texasu hišće žiwa?

Serbsku kulturu w Texasu lědma namakaš. W mało swójbach džiwaja na někotre stare tradicije, kaž ptači kwas abo debjenje jutrownych jejkow. Myslu sej, zo spóznachu naše pjeć załožerske člonki 1972 tute pobrachowanje

kulturneje prezency a zo chcychu runje dla teho založić Wendish Culture Club a so wobdželić na Folklife Festival. W Texasu běchu mnohe tamne ludy znate, kiž běchu so tu zasydlili, kaž Němcy, Čěša a Polacy, a naše pjeć serbske žony chcychu, zo bychu so Serbja runje tak znać stali kaž ći družu. Jich prócowanja wo šěrjenje wědy wo Serbach my džensa dale wjedžemy. Wuměnjenje za to je, zo zdžeržimy swoje serbske towarstwo tak sylne a witalne kaž móžno, njedžiwajo na pobrachowace pjenjezy a mału ličbu dobrowólných sobudželaćerjow.

Kajka je situacija serbskeje rěče w Texasu džensa?

Bohužel serbska rěč w Texasu nimale hižo njeeksistuje. Někotři starši ludžo, kiž bydla w Serbinskej kónčinje, móža so na někotre słowa, frazy abo spěwy dopomnić. Znajdu pak jenož dweju Texasčanow, kotraž rěč trochu wobknežitaj – farar Elmer Hohle a dr. Charles Wukasch. Wobaj staj potomnikaj serbskich wupućowarjow, kotřiž přińdžechu 1854 na łódži Ben Nevis do Texasa.

Su młodzi ludžo zajimowani na swójim serbskim pochadže?

Pěstowarske džěci Serbinskeje šule wjesela so na wospjetowanje ptačokwasneho programa na Wendish Fest. Je za nje česć, směć sej wobličkać wosebite drasty ptačokwasneho programa. Nimo teho přińdže Serbinski farar Schmidt na kóncu kóždého šulskeho lěta ze šulerjemi swojeje konfirmaciskeje rjadownje do muzeja na wjedženje. Šulerjo so za to zajimuju, štož mamy wustajene, a chcedža wjace zhonić wo swójim pochadže.

Što wopytawarjow w serbskim muzeju w Serbinje woćakuje?

Muzej TWHS w Serbinje je jenički muzej w USA, kotryž wěnuje so wuchowanju a prezentowanju stawiznow serbskich ludźi. Informujemy wopytawarjow wo pochadže Serbow, jich nabožnym přeswědčenju, jich rěči a tradicijach a wo přičinach jich wu-

Foto: TWHS

W serbskim muzeju wustajena historiska bydłenska stwa

40 lět serbske towarstwo w texaskim Serbinje

⇒ pućowanja do zamórskich krajow. Wustajene su tež tradicionelne drasty a mnohe eksponaty, kiž swědča wo žiwjenskim wašnju Serbow, po tym zo běchu do Texasa přišli. W archiwje chowamy wulku zběrku starych fotografijow, knihow a swójbnych biblijow, kotrež smy darjene dóstali wot potomnikow serbskich wupućowarjow. Wobsedźimy tež wobšěrnú genealogisku a slědžersku biblioteku wo Serbach. Naš muzejowy wobchod poskičuje na předań dobry wuběr knihow wo stawiznach texaskich Serbow.

Kak so TWHS a jeje muzej financujetej?

Muzej njese so hłownje wot lětnych přinoškow sobustawow TWHS. Dale mamy załožbu, kotraž dary dóstawa, a dań z tuteho fonsda pomha zarunać džěl wudawkow muzeja. Přidatne žórła su dochody z předanja w muzejowym wobchodze a z předawanja nudlow, dobytka wot kóždolětneho Wendish Fest a dalších fundraising-aktiwitow kaž tež spěchowanske srědky a penježne dary.

Sobustawy TWHS su zwjetša angažowani křesćenjo a sobustawy wosadow lutherskeje cyrkwy Missouri synody. Kajki je počah mjez Serbinskej wosadu a TWHS?

Móže drje so z prawom prajić, zo su naši sobustawojo z wulkeho džěla swěrní křesćenjo lutherskeje konfesije. Su zwjetša sobustawy wosadow, kotrež přislušeja Missouri synodze abo druhim lutherskim synodam. Mamy jara dobry poměr k wosadze swj. Pawoła w Serbinje a k dalším wosadam we wokolnje, kaž we Warda, Winchester a Giddings. Wjetšina ludźi, kotřiž pomhaja při přewjedženju Wendish Fest, přisluša Serbinskej wosadze.

Přenje twarjenje našeho muzeja služeše přenjojnje jako šula Serbinskeje wosady a bu 1915 wot wosady natwarjene. W léce 1979, hdyž natwari sej wosada nětčiše šulske twarjenje, njezwottorha staru šulu, ale přewostaji ju TWHS jako muzej. Nimo teho słuša ležownosć, na kotrež naš muzej stej, Serbinskej wosadze, kotraž ju w léce 1979 našemu towarstwu darmotnje na 99 lět přenaja.

Haja Serbja w Texasu počahi k potomnikom serbskich wupućowarjow w dalších krajach?

TWHS ma zwisk ze serbskimaj towarstwomaj w Awstralskej, z kotrymajž sej swoje wokolniki wuměnjamy. Jedyn z našich najstarsich sobustawow, Geoff Saegenschnitter, bydli w Awstralskej a je nas w zašłych dwaceći lětach wjele razow wopytał a so na Wendish Fest wobdźělil. Prawidłowne kontakty mamy tež ze sobustawami serbskeje studijneje skupiny w Iowa a z potomnikami Serbow w Kanadze.

Wot léta 1999 je TWHS asociěrowany

sobustaw Domowiny. Što tute člonstwo texaskim Serbam woznamjenja? By TWHS někajku podpěru wot Domowiny abo scyła wot Serbow we Łužicy trjebać móhła?

Je za nas wosebita česć, być asociěrowany sobustaw Domowiny. Sobustawstwo w tutej organizaciji zmóžnja nam zwisk k serbskim přećelam w ródnym kraju našich přjedownikow. Za mnohich z nas, kotřiž so w TWHS angažuja, je tutón zwisk wažny z wjacorych přičin, nic naposledk z teje, zo stej tu organizaciji zwjazanej, kotrež matej samsny zaměr – wuchowanje stawiznow Serbow.

Štož bychmy my w Texasu rady widźeli a přez což bychmy so wjeselili, by byla móžnosć, nawjazać zwiski z wjetšej ličbu Serbow we Łužicy. Mnozy z nas njezměja ženje skladnosć, pućować do Němskeje, wopytać Łužicu a zetkać serbskich přećelow. Tehodla by jara wužitne było, hdy by so někajki puć namakał, zo by so mjez tak wjele ludźimi kaž móžno wuwila prawidłowna komunikacija.

Je wjele Serbow w USA, kotřiž chcyli wo svojich swójbnych stawiznach rady wjace wědžeć. Tehodla bychmy jara na tym zajimowani byli, namakać Łužiskich Serbow, kotřiž bychu nam při našich slědženjach pomhali. Tajka pomoc móhła wopriječ pytanje za informacijemi wo swójbnych w starych cyrkwinskih knihach abo posłanje fotow wo domjacych wsach abo nawjazaće zwiska z ludźimi w Němskej, kotřiž maja samsne swójbne mjena kaž my.

Nimo teho bychmy rady dóstali běžne powěsće wo tajkich wěcach kaž aktiwitach Domowiny, prócowanjach wo zdźerženje serbskeje řeče a ludowych tradicijow kaž tež wo dalších naležnosćach, kiž bychu zajimawe byli za našich sobustawow w USA.

Što by Serbam w Texasu pomhało skrućić jich serbsku identitu?

To je ćežke prašenje. Jedyn z problemow,

z kotrymiž smy džensa konfrontowani, je fakt, zo wjedu Američenjo tajke napjelne žiwjenje, zo mnozy pak nimaja chwile, so zaběrać z identitu svojich přjedownikow, pak maja mało zajima za to. Z časa nastaća interneta a přiběraceho mnóstwa informacijow, kiž su nětko online dóstać, je so zajim za swójbne stawizny w USA rozšeril. Zda pak so, zo su ći, kiž so zajimuju za pytanje a slědženje, zwjetša starši ludžo na wuměnk, kotřiž maja wjace chwile, so z tajkimi wěcami zaběrać.

USA wšak su znate jako „melting pot“ (škrějacy horn) z ludnosću, kotrež předchadnicy přinđezchu z mnohich krajow a ludow, a tak smy so wšitcy mjenje abo bóle cyle jednorje stali z Američanami. Etniske skupiny, kotrež maja najwjetši wuspěch, swoje namrěwstwo pěstować – kaž Čěša, Polacy, Němcy, Chinjenjo –, maja wjetšu bazu ludnosće. Za čas wupućowanja běchu Serbja mały lud w Němskej, a ći, kiž přinđezchu do Texasa, njerěčachu jenož serbsce, ale tež němsce. W Texasu pytnychu, zo bě jim serbsčina zwonka swójskich domow mało wužitna, dokelž běchu druzy ludžo, kiž hižo w tudyšej kónčinje sydlachu, zwjetša němskeho pochada a pak němsce pak jendzelsce řečachu. Tak so serbska řeč a mnohe wosebite nałožki pominychu, dokelž zwonka Serbina žanu bazu njemějachu. Pozitiwnje hodži so naspomnić, zo su tajke publikacije kaž Georgea Nielsenowe „In Search of a Home“ (Pytanje za domiznu) w mnohich ludžoch zbudžili zajim za jich serbski pochod.

Kak móžeja so zajimcy z Łužicy stać z člonom serbskeho towarstwa w Texasu?

Je jara lochko so stać z člonom Texas Wendish Heritage Society přez našu website www.texaswendish.org, hdžež mamy stronu člonstwa z linkom za přistup a plaćenje přinoškow online přez PayPal.

*Prašata so a z jendzelsčiny přenjesła
Trudla Malinkowa*

Stwórta šulska namša za dolnoserbbskich gymnaziastow

Stwórta serbsko-nimska namša na zachopjeńku šulskego lěta jo se 13. awgusta wjelgin derje ražiła. Radosna atmosfera jo se wótpołdnja rozlěgała pó Kšicnej cerkwi blisko Dolnoserbbskego gymnaziuma. Wušej 120 žiśi, młodostnych a dorosćonych jo na namšu psichadało, kenž jo stajała pód temu „Stawaj, škoda dnja! / Rapple dich auf!“. Žiśi su zagrali sceny wó zgubjonem synje, kenž su sami napisali. Wuknice a wukniki nabóžniny wót 6. do 10. lětnika su do psigótowanja zapšěgnjone byli. Su se zmakali něži poł lěta do namše pó wucbje z dorosćonymi a su wobradowali, naražili a skórnjenje rozsužili wó temje namše a wó bibliskem teksće. Pši dalšnem žěle su nazgó-nili, až mógu swóje wósebnje zajmy a dary – lěc techniske (na psikład za powerpoint-prezentaciju), grajarske (za sceny), rěčne (za psednjaseenje psalma a zapšosbow) abo grafiske (za plakaty) – do služby wěcy stajis. Pši tom njejo wažne, lěc jo něchten katolski abo ewangelski. Pši psigótowanju su se młode luže na psikład teke rozsužili se módlis na namšy serbski Wóscenaš. Modererował jo suwerenje Maksimilian Hasacki. Muzika jo była wažny žěl namše. Grało jo se na orgelach, na šwicawce, na wiolinje, na gitarje a band młodostnych jo teke z brawuru zagrała. Zanosowali su se serbski teke nowe spiwy, kenž se pšestajuju w projektowej kupce wokoło serbskego fararja Ingolfa Kšenki a pšenjara Bernda Pittkuningsa. Prjatkował jo tenraz wuшы promšt Zgórzjel-

skego wobcerka Ewangelskeje cerkwje Barlinja-Bramborskeje-šlasyńskeje Górneje Łużyce (EKBO), Martin Herche, kenž jo serbskemu wjelgin psichlony.

Namša pšewjeduju se pód šcitom Žěłanišća za nabóžninu na šulach w Chóse-buzu (Arbeitsstelle für den Religionsunterricht, ARU). Jogo wjednik, Dieter Drabo, koordiněrujo projekt tak, až móžo kuždy pó swójih mócach a darach sobu žělaš. Ceptarka nabóžniny na Dolnoserbbskem gymnaziumje (DSG), Beate Höppner, wugbajo nejwěcej bazowego žěla z wuknikami. Samostatna ewangelsko-lutherska

cerkwja (SELK) z fararjom Hinrichom Müllerom staja kužde lěto Kšicnu cerkwju k dispoziciji. Někotare cłonki kupki Serbska namša (KSN) pšestajuju powědane teksty, psigótuju zwěru dwórorěčne spiwańske łopjeno a dokumentěruju namšu. Spěchowawńske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi dawa žělnu financielnu pódpěru.

Wěmy, až wšykno, teke toš ta namša, jo Bóży dar. Daš duch radosći a kšescijańskeje zgromadnosći rozswětlujo a grějo wušoby a daš młodych a starsých namšarjow pšewóžujo pó cetem šulskem lěse.

Christiana Piniekowa

Maria Emanuel, Mišnjanski markhrabja, wójwoda Sakskeje †

Bože spěće 1990 zetskach so přeni króc z markhrabju a jeho mandželskej w Drježdžanach-Klotzsche. Přez dwaceći lět wostachmy we wosobinskim a pisomnym zwisku. Što bě wosebiteho na tutym njewšědnym počahu?

Markhrabja měješe wobšěrnú stawizni-

Markhrabja Maria Emanuel z mandželskej Anastasiju-Louise

Foto: prywatne

sku wědu, kotruž rady tež z druhimi džěleše. Přihoty na saksku wustawu kaž tež na sakski serbski a pozdžišo na cyrkwiniski serbski zakonšćehowaše jara kedžbliwje a přinošowaše k temu tón a tamny pokiw.

1993 wopominachu so 50. posmjertny wuja markhrabje, krónprinca a patra SJ Jurja, kotryž bě so 1943 w Groß-Glienicanskim jězoru pola Berlina zatepił a so w Drježdžanskej Dwórskiej cyrkwi pochował. Žiwjenje a wumrěće tuteho muža mje hižo dlěši čas zaběraše, a tak móžeše markhrabja mojeho nana, fararja Johannes Sembdnera (1927–2006) za to zdobyć, pisać biografiju tuteho muža, kotryž bě w swójbje pod serbskim mjenom Jurij znaty. Spočatnje bě to jenož mały zešiwk. Tema pak so jako tak wažny wopokaza, dokelž bě Jurij hižo w swójim času ekumenisce zmyslony, zo mój nan hač do kónca swójeho žiwjenja dale na tym džělaše a naša swójbja w zhromadnym džěle z markhrabju 2006 knihu „Georg von Sachsen. Kronprinz – Oberstleutnant – Tertiärer OFM – Pater SJ“ (ISBN 978-3-

929413-97-7) wuda. W nowembur 1918 bě princ Jurij při wopyće putniskeje cyrkwe w Róžeńće swóje žiwjenje cyle wědomje do služby cyrkwe stajil. Tež za jeho bě so sakske kralstwo z wotstupom jeho nana Bjedricha Awgusta III. skónčilo.

Markhrabinskeju mandželskeju dožiwich jako čłowjekow w naslědnistwje Chrystusa. Wospjet wopytachmy zhromadnje kemše, kaž 1998 na dnju swj. Hendricha ekumenisku nutrnosć w Pětrskiej cyrkwi w Budyšinje. Naposledk wobdžělich so lětsa 3. awgusta na rekwiemje za markhrabju w Dwórskiej cyrkwi w Drježdžanach. Tachantski farar Ullmann předowaše wo ewangeliju Jana 14,1–2: „Waša wutroba so njestróž! Wěrcje do Boha a wěrcje do mnje! W domje mojeho Wótca je wjele wobydlenjow. Hdy by temu tak njebyło, bych ja potom wam rjekł: Ja du tam, wam městno přihotować?“ Tute słowa trošta sym rady přiwažal. A tak wostanje mi džakowne spominanje na wosebiteho čłowjeka, kotryž je mój wid na naš kraj a jeho ludaj znowa wótril. **Handrij Sembdner**

Z „parlemi“ Łužicy so zeznali

Wulět ze Serbskim busom do zapadneho džěla eforije Budyšin-Kamjenc

Na našim lětušim wulěće ze Serbskim busom, kotryž wotmě so sobotu, 28. julija, chcychmy so zeznać z wosadami a cyrkwjemi w zapadnym džělu zjednočeneje eforije Budyšin-Kamjenc. Prěnja stacija běchu Protecy, kotrež leža južnje Kamjenca zboka wulkich dróhow. Je to burska wjes, kotraž wobsteji po starych wopismach hižo wot lěta 1280. Město małeje kapaly natwarichu 1880 džensnišu cyrkej z woskej wěžičku na ponošku. Tak strowi daloko do kraja. Wjele, štož džensa cyrkej debi, pochadza ze stareje kapaly, tak tež mała klětka z lěta 1636. Wona steji něhdže dwaj metraj wysoka direktnje před cyrkwinymi ławkami. Ma to lěpšinu, zo steji předar nimale wosrjedź wosady a zo njetreba swój hłós napinać.

Superintendent Malink přédowaše wo teksće 8. njedzele po Swjatej Trojicy, kotryž steji w Prěnim lišće Pawoła na Korintiskich. Kěrluš přewodžeše Handrij Wirth we wšěch cyrkwjach, kotrež wopytachmy, na pišćelach. Je wobdźiwać, kak wón wšitke jemu cuze pišće, njech su wulke abo małe, wobknježi. Wot lěta 1932 su Protecy z Halštro-

Wulětnikarjo před cyrkwu w Arnsdorfje

wom zjednočene. We wšěch wopytanych cyrkwjach witachu nas wosadni, kotřiž su z cyłej wutrobu ze swojej cyrkwu zwjazani. Woni su nošne stołpy kóždeje małeje wosady.

Druha cyrkej, kotruž hišće dapołdnja wopytachmy, bě Seeligstadtska. Wona je, podobnje kaž Protečanska, w baroknym stilu wuhotowana. Hodži so derje do stareje burskeje wsy. Za čas móra steješe na tutym městnje kapalka, při kotrež wopory móra pochowachu. Městno zbóžnych (Stätte der Seligen) ju mjenowachu. Wot teho so wjesne mjeno wotwodza. W lěće 1935 wotkrychu pod wobmjetanym wjerchom stary drjewjany kasetowy wjerch. Na nim su w 17 wobrazach bibliske postawy předstajene a k temu hišće reformator Martin Luther. Wot lěta 2004 je wosada ze Schmiedefeldom a Großharthau-Frankenthalom zwjazana.

W hosćencu „Paradiz“ w Großharthauwe mějachmy dobry wobjed. Po tym jěždzechmy do Arnsdorfa, hdžež wopytachmy wustaw za duchownje chorych. Sobudželaćerka rozkladže nam cyrkej, kotraž bu po přewróće wobnowjena. Měrcin Wirth spomni na to, zo bě tu hač do 1945 džěla sotra jeho nana jako hladarka chorych. Zhonichmy tehornja wo zrudnym dóńće chorych za čas nacionalsocializma.

Popołdnju steješe hišće wopyt bibliskeje zahrody w Oberlichtenauwe na programje. Krótki dešć nas překwapi, ale bě to runje čas za kofejpiće, kotrež bě za nas ze samopječnym tykancom w zahrodowym domje přihotowane. Zatoženje bibliskeje zahrody je ideja małeje skupiny. Idealne městno za to namaka so w něhdyšim zahrodnistwje hroda. Na zakładže natwarjenych modelow předstajaja so wul-

Rjana cyrkwička w Seeligstadće

kim a małym wopytowarjam žiwjenske wašnja za čas Jezusa. Žiwjenje w poľupšćinje tehdy njebě a tež džensa njeje lochke. Tři wěcy su w tutej klimje trěbne za přežiwjenje: chléb, wolij a wino. Dobru čistu wodu tam nimaja, a to je hišće džensa po 2 000 lětach tak. Wašnja zhotowjenja tutych třoch zakładnych žiwidłow su samsne wostali.

Zakónčacu nutrnosć swječachmy w cyrkwi w Großnaundorfje, hdžež nas tehornja barokna pycha wjesneje cyrkweje překwapi. Z wjele prócu a lubosću so drohóćinka hlada. Tež tu dožiwichmy wosadnu, kotraž bě z cyłej wutrobu ze swojej cyrkwu zwjazana.

Zeznali smy „parle“ Łužicy. Čehodla to rjane, bliske sej hižo dawno raz njewohladačmy?

Handrijej a Měrcinej Wirthowej sluša džak za tutón rjany džěn.

Kurt Latka

Wolternišćo wustawoweje cyrkweje w Arnsdorfje

Zajim zbudži bibliska zahroda w Oberlichtenauwe. Fota: M. Wirth

Powěšće

Bluń. Tydźenik die Kirche wozjewi w swojim wudaću z 22. julija přinošk wo 77lětnym Helmuće Kurju z Blunja. Pod napismom „Biblija bě přeco pódla“ předstaji awtor Heinz Hirschfeld prócowanja znateho Blunjanskeho Serba wo zachowanju serbskich tradicijow. Helmut Kurjo wuzběhny, zo słuša k najwažnišim wěcam, kotrež wobseďi, serbska biblija z lěta 1881, kotruž bě namrěp po swojim dźědže a nanje.

Wojerecy. Składnostnje lětušeho 100lětného jubileja Domowiny su serbsčinarjo ewangelskeho gymnazija Johanneuma nawjerćeli film wo załoženju serbskeje narodneje organizacije. Na něšto wjace hač wosom minutow trajacym pasku je sydom šulerjow z podpěru wučerki Andreje Ryčerjowej něhdže 40 hodźin dźěłało. W filmje rozprawja mjez druhim Jan Bart z Pančicy-Kukowa wo swojim dźědže Arnošće Barće, kotryž bě 1912 sobuzaložer a přeni předsyda Domowiny.

Kulow/Wulke Zdžary. Strowotnych přičin dla je so farar Jürgen Quart, kotryž skutkowaše wot lěta 2006 w Kulowje a Wulkich Zdžarach, dočasnje na wuměnk podať. 56lětny so nje-dželu, 29. julija, ze swojimaj wosadomaj rozžohnowaše. Jürgen Quart pochadza z wuchodneho Berlina, sta so jako 16lětny z křesćanom, studowaše teologiju a bě wot lěta 1985 z duchownym, spočatnje w Prenzlauwje a naposledk w Kulowje a Zdžarach. We woběmaj wosadomaj so nadžijeja, zo so wakantne farske městno w běhu přichodneho pol lěta znova wobsadzi.

Choćebuz. Ze zahajenjom noweho šulskeho lěta w Braniborskej dnja 6. awgusta je w Choćebuzu započat wuwučować nowy Ewangelski gymnazij. Kubłanišćo, kotrež je w nošerstwje šulskeje załožby EKBO, je wusměrjene na muziski profil. Wosebita wažnosť kładže so na zwjazanje křesćanskeho kubłanja z inowatiwnej pedagogiku. Tuchwilu wuwučuje dźesać wučerkow a wučerjow cyłkownje 35 šulerkow a šulerjow w dwěmaj rjadownjomaj. Ze załoženjom gymnazija pokročuje so wuspěšne dže-

to Ewangelskeje zakładneje šule w měsće, kotraž mjeztym šěsć lět wobsteji. Oficialny załoženski swjedžeń gymnazija budže nje-dželu, 9. septembra.

Drježdžany. W cyrkwi Našeje knjenje je nje-dželu, 19. awgusta, dwójce serbska hudźba zaklinčała. Na dopołdneje Božej službje předstajichu solisća a chór Serbskeho ludoweho ansambla „Missu sorabicu“ Jana Bulanka. Wurežki z oratorija „Nalěčo“ wot Handrija Zejlerja a Korle Awgusta Kocora zanjesechu zjednočene serbske chóry pod nawodom dirigentki Judit Kubicec w popołdnišim rjedže nje-dželneje duchowneje hudźby. Tutón na 45 mjeńšin skrótseny oratorij bě něhdže 600 wopytowarjow, mjez nimi mnoho Serbow z Łužicy, přiwabiť.

Pančicy-Kukow. Na ekumeniskim nyšporje, kotryž wotmě so 19. awgusta na zelowym swjedženju w zahrodze klóštra Marijineje Hwězdy, předdowaše wyši krajnocyrkwinski rada Martin Lerchner z Drježdžan. Nyšpor wuhotowaše wón hromadze z Kulowskim fararjom dr. Wolfgangom Křesákom a Cistercienskimi sotrami klóštra. Předra wuwjedže, zo mamy wšu přičinu Bohu za jeho stwórbu dźakowni być.

Kamjenc/Budyšin. Wot 22. do 27. awgusta wotmě so w Hornjej Łužicy koncert wosebiteho razu. Kantor Drježdžanskeje cyrkwy Našeje knjenje Matthias Grünert přeprašowaše dźesaty króc na piščelowy marathon. Na šěsć dnjach za sobu hraješe wón na 42 piščelach w ewangelskich a katolskich cyrkwach. 42 kilometrow dołhi marathon zahaji so w Marinej cyrkwi w Kamjencu a zakonči so w Ochranowje.

Zbožopřeća

Dnja 5. septembra woswjeći serbski předra **Juro Frahnaw** w Picnju swoje 75. narodny. Gratulujemy jubilaraj wutrobnje a přejemy jemu bohate Bože žohnowanje.

Dary

W juliju je so darilo za džeło Serbskeho ewangelskeho towarstwa z młodzinu a dźěćimi 50 euro a za Pomhaj Bóh 12 euro. Bóh žohnuj daraj a darićelow.

Spominamy

Před 150 lětami, 8. septembra 1862, zemrě farar **Handrij Palman** w Smělnje. Narodženy 1788 jako syn žiwnosćerja w Bjedrusku južnje Budestec, wopyta wón gymnazij w Budyšinje a studowaše wot 1810 do 1813 teologiju we Wittenbergu. Na tutej uniwersite, kotruž da Napoleon Bonaparte w lěće 1814 zawrěć, bě posledni serbski student. Wustudowany skutkowaše wot 1813 jako pomocny předra pola fararja Krygarja w Hrodzišću a wot lěta 1817 hač do swojeje smjerće jako farar w Smělnje. W lěće swojeho přesydljenja z Hrodzišća

do Smělnje započat pisac a wudawać přeni serbski misionski časopis „Duchomne řeči a podaća we tem Božim a Jezusowem kralestwi“, kotryž zložowaše so na misionski wustaw w Baselu. Časopis, kotryž so w Zhorjelcu čišćeše, drje po dwěmaj w lěće 1817 wudatymaj čisłomaj zaso zańdže, bě pak přiwšem přeni misionski časopis w Serbach. Dalši, „Misionske Powěšće“ Handrija Zejlerja, scěhowaše hakle 1844. Z wudaćom swojeju misionskeju čislow słuša Handrij Palman do pioněrow serbskeho nowinarstwa a časopismowstwa. T.M.

Přeprašujemy

- 02.09. 13. nje-džela po Swjatej Trojicy**
10.00 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje w Michałskej z kemšemi za dźěći (sup. Malink)
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. Malink)
- 03.09. pónđzela**
10.30 ekumeniski nyšpor ze Serbskej srjedźneje šule w Budyšinje w Michałskej cyrkwi (sup. Malink, farar Scapan)
- 09.09. 14. nje-džela po Swjatej Trojicy**
10.00 kemše w Serbskej cyrkwi we Wětošowje
14.30 wosadne popołdnje w Slepom (sup. Malink)
- 16.09. 15. nje-džela po Swjatej Trojicy**
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (farar Rummel)

W oktobru wusyla so ewangelske Nabožne słowo k dnjej w serbskim rozhłosu.

- 07.10. 18. nje-džela po Swjatej Trojicy**
10.00 kemše w Budyšinje w Michałskej z kemšemi za dźěći (sup. Malink)
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. Malink)

Pomhaj Bóh
časopis ewangelskich Serbow
ISSN 0032-4132

Wudawaćelej: Serbski wosadny zwjazk, Serbski kěrchow/Wendischer Kirchhof 1, 02625 Budyšin/Bautzen; Serbske ewangelske towarstwo z.t., Privatny puć/Privatweg 21, 02625 Budyšin/Bautzen
Zamołwita redaktorka: Trudla Malinkowa, Goethowa/Goethestraße 40, 02625 Budyšin/Bautzen (tel./fax: 03591/600711, e-mail: PomhajBoh@gmx.de)
Čiśće: MAXROI Graphics GmbH, Zhorjelc
Postvertriebsnummer: F 13145

Zhotowjenje a rozšěrjenje: Ludowe nakładnistwo Domowina, Tuchmacherstr. 27, 02625
Abonement a dary: Serbske ewangelske towarstwo, Konto-Nr. 1 000 083 167, Kreissparkasse Bautzen, BLZ 855 500 00
IBAN: DE03 8555 0000 1000 0831 67
BIC: SOLADES1BAT

Pomhaj Bóh wuchadza měsacnje. Spěchuje so wot Załožby za serbski lud, kotraž dóstawa lětnje přiražki Zwjazka, Swobodneho stata Sakskeje a Kraja Braniborskeje.
Lětny abonement plaći 8 euro.